

nike, *joie de vivre* ili veselog pijanstva, postali gotovo stupovi francuskog identiteta. Ili bar njegovi stereotipi. I, najvažnije, pokazuje nam kako je naša reprezentacija prošlosti nerazdvojiva od konkretne sadašnjosti – kako njenih problema, tako i ograničenja, koliko je prikazivanje snimki s početka stoljeća u brzini većoj od izvorne pridonijelo paternalizirajućem odnosu prema tim davnim ljudima te koliko naše strahove i političke preokupacije izvozimo u opis Belle Époque, vremena koje još uvijek zahvaljujući tome živi i mijenja se.

Antea Tokić

Marijan Buljan, *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.*, Zagreb: Leykam international, 2022, 831 str.

Politička povijest Splita od 1918. do 1941. monografija je koja je izišla na samom prijelazu 2022. u 2023. godinu. Njen autor, Marijan Buljan, pripada mlađoj generaciji hrvatskih povjesničara te je spomenuta knjiga zapravo nadopunjena verzija njegova istoimena doktorata obranjenog 2021. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu pod mentorstvom prof. dr. sc. Aleksandra Jakira. Naslov dobro opisuje što ova monografija nastoji tematizirati. Pristup istraživanju teme doista kreće iz pozicija političke povijesti i usmjeren je na detektiranje glavnih aktera lokalne političke borbe u obrađenom razdoblju te politika oko kojih su se oni sukobljavali. Obradivano međuratno razdoblje je naizgled kratko, ali je obilježeno velikim amplitudama u smislu promjena na razini državne politike, koja se umnogome prelijevala i na onu lokalnu. Stoga je i ova monografija na neki način hvale vrijedna studija slučaja, koja nadopunjuje saznanja o političkim procesima na lokalnoj, regionalnoj, ali i državnoj razini.

Knjiga započinje *Uvodom* (13-35) u kojem autor opisuje ciljeve istraživanja, izvore i literaturu na kojima je temeljio istraživanje, a uz to je definirao pojmove istraživanja te prostor koji je obradio. Nakon toga slijedi raspravni dio monografije, koji je organiziran najvećim dijelom kombinacijom poglavlja koja se redaju kronološkim tokom, ali unutar kojih su izdvojene pojedine cjeline kao tematske osi analize. Prvo od takvih poglavlja je ono kraće *Politička situacija u Splitu do raspada Austro-Ugarske* (37-58) u kojem autor na početku propitkuje tezu koja se ranije pojavila u javnosti, pa i u historiografiji, o Splitu kao „najjugoslavenskiem gradu“ međuratne Jugoslavije. Buljan vješto opisuje njen nastanak i razloge zašto se ona potencirala, pritom je argumentirano dovodeći u pitanje. U drugom dijelu ovoga poglavlja autor opisuje kako se kraj 1918. godine, tj. raspad Austro-ugarske te formiranje Države SHS odrazio na grad Split.

Iduća glava, *Politički život u Splitu od 1918. do 1929.* (59-199) jedna je od najvećih u radu i predstavlja središnji dio knjige. Buljan ovdje daje opći politički pregled, zatim izdvaja čak devet raznih političkih stranaka ili grupacija koje su djelovale u Splitu u navedenom razdoblju, od komunista i HSS do radikala i skupine oko Ive Tartaglie, opisuje tko su glavni akteri te koje su teme bile okosnice djelovanja tih grupa do 1928. godine. Nakon toga opisuje kako su one djelovale u Splitskom općinskom vijeću nakon ujedinjenja 1918., napose u dinamičnom razdoblju između općinskih izbora 1926. te kraja 1928. godine. Ovdje kao svojevrsni ekskurz ističe orijentaciju najpoznatijeg splitskog dnevnika iz međuraća, *Novog doba*, prema komunalnim političkim temama.

Četvrta glava, *Politički život u Splitu od 1929. do 1935.* (201-387) također spada u duža poglavlja i može funkcionirati kao naslov za sebe. On započinje opisom promjena koje su se dogodile u Splitu nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature u državi početkom 1929. godine. Kako je

novi režim nastojao zakonodavno / uredbodavno te uz aktivnost državnih organa na sve načine izgraditi okruženje u kojem bi došlo do državnog i nacionalnog jedinstva (*jugoslavizma*), odrazilo se to i na Split gdje je rad opozicije bio onemogućen do razine zatvaranja i internacije najpoznatijih lokalnih oporbenih političara. Unatoč tome što su sva općinska, tj. gradska vijeća Splita u ovome razdoblju bila imenovana od strane režima, te nije bilo izbora za njih, ipak je ovo razdoblje bilo izrazito dinamično. Obilježili su ga rastući dugovi grada uslijed efekata Velike gospodarske krize, razni sukobi dojučerašnjeg gradonačelnika i kasnijeg bana Ive Tartaglie sa svojim protivnicima, pitanja pisanja lokalnog tiska, ali i odnosi raznih grupacija prema konceptu jugoslavizma.

Slijedi poglavlje *Politički život u Splitu od 1935. do 1939.* (389-607) koje nas uvodi u glavne značajke političkog razvoja Splita od petosvibanjskih izbora 1935. za državni parlament, Narodnu skupštinu, sve do događaja koji su se odvijali sredinom 1939. godine u životu države i grada. Ovo je doba obilježeno promjenama koje su u državi nastupile smrću kralja Aleksandra te obnovom aktivnosti režimu oporbenih grupacija, napose HSS-a. Druge političke grupacije, poput dotada najjače režimske stranke JNS osipaju se u ovome dobu, dok ostale režimske poput JRZ ne izgrađuju svoju bazu u Splitu. Promjene su se osjetile u radu gradskog poglavarstva, ali i vrlo izrazito u javnom prostoru, gdje su se u razdoblju 1935. – 1939. odvale neke prorežimske manifestacije, poput otkrića spomen-svjetonika kralja Aleksandra, ili one koje su se ranije mogle okarakterizirati kao proturežimske, poput sprovoda Ante Trumbića ili proslave stote obljetnice hrvatske himne. I u splitskom tisku ovo je doba promjena, pri čemu su neki listovi počeli pisati otvorenije, tj. kritičnije prema vladajućim garniturama na raznim razinama.

Šesto poglavlje, *Politički život u Splitu od 1939. do 1941.* (609-706), naslanja se na prethodno, koje je završilo neposrednim posljedicama Banovine Hrvatske u Splitu. Ono opisuje promjene koje su nastupile u, i dalje imenovanom, gradskom vijeću i upravi, pisanju tiska. Poseban dio posvećen je tome kako su razne političke grupacije, HSS, JNS, JRZ, SDS, hrvatski nacionalisti, ali i lokalni komunisti, djelovali u navedenom razdoblju te kako se ovo kratko dinamično razdoblje obilježeno izbijanjem Dugog svjetskog rata u Europi i promjenama unutar monarhističke Jugoslavije (stvaranjem Banovine Hrvatske) odrazilo na svakodnevicu grada Splita.

Posljednja glava raspravnog dijela, *Ključna pitanja razvoja međuratnog Splita* (707-773), ne prati dotadašnju kronološku organizaciju monografije. Ovo je poglavlje podijeljeno na sedam potpoglavlja, od kojih svako obrađuje jednu temu koja je bitno, a često i dugotrajno obilježavala politički, ali i gospodarski te društveni život međuratnog Splita. Radi se o vrlo zanimljivim fenomenima, poput pokušaja odcjepljenja Solina i Vranjica od grada Splita, potom odnosa grada Splita te društva za cement „Split“, pitanja izgradnje nove gradske luke (ili proširenja prethodnih gradskih lučkih kapaciteta), početka izgradnje *Unske pruge* koja je trebala bolje spojiti grad i njegovo zaleđe, održavanja stalnog (državnog / gradskog) kazališta te stambene krize koja je izrazito pogađala po broju stanovnika tada brzorastući Split. Posljednje potpoglavlje tematizira odnose s mjesnom talijanskom manjinom i na neki način najavljuje što će se dogoditi u jeku Drugog svjetskog rata u travnju 1941. godine.

Nakon toga slijedi *Zaključak* (775-781), popis izvora i literature (783-814), sažeci na engleskom i hrvatskom jeziku (815-819), kraća bilješka o autoru (820) te opsežno imensko kazalo (821-831). Valja naglasiti da je tekst monografije obogaćen mnogobrojnim priložima. Tu se izdvaja čak 88 raznih tablica, većinom vezanih uz financije grada i uspjehe raznih grupacija na izborima, ali i mnogobrojni slikovni prilozi, među kojima ističemo preslike raznih novinskih članaka, naslovnice raznih važnijih brošura te fotografije s važnijih događaja u Splitu iz istraživana razdoblja.

Politička povijest Splita od 1918. do 1941. Marijana Buljana izvrstan je naslov, koji svojom iscrpnošću nadopunjuje dosadašnja istraživanja povijesti Splita u prvoj polovini 20. stoljeća. Monografija detaljno prikazuje odnose lokalnog i šireg, regionalnog i državnog, te postojanje raznih amplituda u političkom životu velikog grada, koje su se prelijevale na sfere njegova nacionalnog, društvenog i gospodarskog razvoja. Ako bih morao istaknuti neki nedostatak, to su određene jezične nedorečenosti. Neke su vezane uz pisanje imena osoba (npr. Szilva / Szilvas, str. 47-49; Lentić / Leontić, str. 415), druge su očigledni tipfeleri (npr. glavnom državnom lukpm, str. 158; izvještaji Primorskoga žandarmerijskog puta, str. 614), dok je najmanje očiglednih nejasnoća (npr. hrvatska zastava prvi puta obješena na zgradi splitske općine tek 1992.?, str. 245). Ipak, ove sitne greške ne umanjuju dojam koji ovaj naslov ostavlja. *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.* izvrsna je studija slučaja, koja pokazuje kako se može pristupiti pitanjima povijesti jednoga grada, koje se izvore i literaturu može koristiti, koje pristupe kombinirati te kako interdisciplinarno organizirati veliku temu istraživanja. Stoga će ovaj naslov nedvojbeno koristiti ne samo ljubiteljima lokalne povijesti Splita i Dalmacije, nego i ozbiljnim istraživačima koji nastoje steći dojam o razvoju gradova prvenstveno iz pozicija povijesne znanosti, ali i sociologije, ekonomije, arhitekture, prometnih znanosti te mnogih drugih srodnih disciplina.

Stipica Grgić

Brendan Simms; Charlie Laderman, *Hitlerov američki gambit: Pearl Harbor i nezaustavljiv ulazak Njemačke u globalni rat*, prev. Damir Biličić, Zagreb: Ljevak, 2022, 533 str.

Promišljanje o ključnim povijesnim trenucima uvijek je iznimno važno iz različitih razloga, ali nećemo pogriješiti ako kažemo da vjerojatno nije bilo boljeg trenutka za objavu ovakve knjige. Riječ je o toliko potrebnoj analizi, kako kaže John Gaddis, „najveće strateške pogreške svih vremena“. Hitlerova objava rata Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) intrigirala je generacije istraživača i *decision-makers*. Neovisno o tome zanima li nas što bi se dogodilo da Hitler nije odlučio ispuniti svoju „dužnost“ prema japanskim saveznicima i zaratiti sa SAD-om ili da je Sovjetski Savez (SSSR) uzvratilo pruženu pomoć zapadnim saveznicima i odmah proglasio rat Japanu, *Hitlerov američki gambit* dvojice vrhunskih britanskih povjesničara pokušava pronaći odgovor na ova i brojna druga pitanja. Bacajući svjetlo na trenutak u kojemu je Drugi svjetski rat doista postao *svjetski*, Brendan Simms i Charlie Laderman napisali su globalnu povijest jednog vrlo značajnog tjedna. Prateći razvoj situacije iz sata u sat, autori dovode u pitanje determinističko mišljenje o tome da je SAD neminovno morao zaratiti s Hitlerom.

Knjiga je podijeljena po danima, počevši od 6. prosinca 1941. kada su njezini protagonisti u Washingtonu, Londonu i Tokiju uzbuđeno čekali rasplet situacije. U prvom poglavlju, pod nazivom *Ishodišta: Anglo-američka hegemonija i njezini neprijatelji* (19-70), Simms i Laderman daju uvid u to kako su silnice svjetskih političkih tokova došle do tog trenutka. U međuratnom svijetu SAD i Britanija uspostavili su neprikosnovenu dominaciju, dobrim dijelom kroz dodatno prošireno britansko prekomorsko carstvo, ali i kroz institucije Lige naroda. Ta angloamerička hegemonija nije se svidjela geopolitičkim akterima poput Hitlera, Staljina, Mussolinija, ali ni japanskog vojnopolitičkog vodstva, koje je imalo u planu istisnuti „bjelačke ugnjetavače“ iz svoje interesne sfere u istočnoj Aziji. Autori nam vraćaju pozornost na to da i odnosi na relaciji između Londona i Washingtona nisu uvijek bili sjajni. Američki antiintervencionizam bio je